

STUDII DE ATELIER. CERCETAREA MINORITĂȚILOR NAȚIONALE DIN ROMÂNIA
WORKING PAPERS IN ROMANIAN MINORITY STUDIES
MŪHELYTANULMÁNYOK A ROMÁNIAI KISEBBSÉGEKRŐL

Nr. 42

Sorbán Angella

**KISEBBSÉG – TÁRSADALOMSZERKEZET –
KÉTNYELVŪSÉG**

INSTITUTUL PENTRU
STUDIAREA PROBLEMELOR
MINORITĂȚILOR NAȚIONALE

Cluj-Napoca, 2012

STUDII DE ATELIER. CERCETAREA MINORITĂȚILOR NAȚIONALE DIN ROMÂNIA
WORKING PAPERS IN ROMANIAN MINORITY STUDIES
MŰHELYTANULMÁNYOK A ROMÁNIAI KISEBBSÉGEKRŐL

■ Nr. 42:

Autor: Sorbán Angella

Titlu: *Kisebbség – társadalomszerkezet – kétnyelvűség*

■ Coordonator serie: Iulia Hossu, Horváth István

© INSTITUTUL PENTRU STUDIAREA PROBLEMELOR MINORITĂȚILOR NAȚIONALE

Cluj-Napoca, 2012

ISSN 1844 – 5489

www.ispmn.gov.ro

■ Corectură text: Szenkovics Enikő

■ Concepție grafică, copertă: Könczey Elemér

■ Tehnoredactare: Sütő Ferenc – TIPOTEKA LABS

Opiniile exprimate în textul de față aparțin autorilor și ele nu reflectă
în mod obligatoriu punctul de vedere al ISPMN și al Guvernului României.

■ Sorbán Angella szociológus, a Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem kutatási osztályvezetője. Főbb kutatási területei: a migráció, a kétnyelvűség, valamint a nyelvhasználat szociológiai aspektusai. E-mail: sorbanangella@yahoo.com; sorbanangella@sapientia.ro

■ Sorbán Angella sociolog, Universitatea Sapientia, șef Departament de Cercetare și Granturi. Principalele domenii de cercetare: migrația, aspectele sociologice ale bilingvismului și ale folosirii limbii. E-mail: sorbanangella@yahoo.com; sorbanangella@sapientia.ro

Kivonat

■ Jelen tanulmány a romániai magyar kisebbség strukturális helyzetét a kétnyelvűség, illetve a nyelvhasználati gyakorlatok nézőpontjából tárgyalja. Röviden ismerteti a romániai magyar kisebbségi társadalomszerkezet (ki)alakulásának történeti hátterét, főbb jellemzőit, illetve trendjeit. A kolozsvári Nemzeti Kisebbségkutató Intézet 2008-ban készült felméréseinek adatai alapján elemzi az államnyelvismeret szintjét a különféle foglalkozási csoportokban, összefüggésben az „érvényesülés” különféle olvasataival, a tannyelvi szocializációval, valamint a munkahelyi nyelvhasználattal. Tekintettel arra, hogy a kisebbségi magyarság munkaerő-piaci helyzetének alakulását az államnyelvismereten kívül más (strukturális, kulturális és szimbolikus) tényezők is nagymértékben befolyásolják, az adatok alapján elmondható, hogy a kisebbségi hátrányok csökkentésének legfőbb eszköze a képzés és az ezzel megszerezhető kulturális és kapcsolati tőke. Az államnyelvismeret is egyik ilyen tőke, kisebbségi helyzetben talán az egyik legfontosabb, de csak az egyik. Így módon az elemzés a kisebbségi magyarság egyik fő toposzát – „Tanuljon románul a gyermek, hogy jobban érvényesülhessen” – kritikái, s ugyanakkor a közvélekedéshez képest jóval árnyaltabb megvilágításba helyezi.

Abstract

■ Studiul de față abordează structura socială a minorității maghiare din România din perspectiva bilingvismului minoritar, respectiv a practicilor uzului de limbă. Prezintă în mod sumar principalele caracteristici ale structurii sociale minoritare în contextul trecutului apropiat, precum și a tendințelor preconizate în prognoze. Bazându-se pe datele unei cercetări empirice derulate de către Institutul pentru Studiarea Problemelor Minorității Naționale în anul 2008, analizează competențele lingvistice ale diferitelor categorii ocupaționale, în raport cu limba de studiu, cu diferite interpretări ale „afirmării”, și cu limba comunicării la locul de muncă. Având în vedere faptul că situația maghiarilor pe piața forței de muncă este influențată nu numai de competențele lingvistice în limba statului, ci și de alți factori (structurali, culturali, simbolici) se poate conchide că structura socială minoritară poate fi rectificată prin educație și prin acumularea capitalului social și cultural în procesul de învățământ. Nivelul ridicat al cunoașterii limbii statului reprezintă fără îndoială un gen specific al capitalului cultural, în împrejurimile minoritare acesta fiind chiar foarte important, dar reprezintă numai unul dintre aceste genuri. Prin urmare, lucrarea așează bine cunoscutul clișeu al maghiarilor – „Copilul să studieze în limba română pentru a se putea afirma mai bine” – într-o viziune critică și totodată mai nuanțată, în raport cu părerile cotidiene.

Rezumat

1. Bevezetés ■ 5
2. Tanuljon románul a gyermek, hogy jobban érvényesülhessen? ■ 8
3. Nyelvhasználat a munkahelyeken ■ 15
4. Összefoglalás ■ 18

Felhasznált irodalom ■ 18

KISEBBSÉG – TÁRSADALOMSZERKEZET – KÉTNyelvűség

1. Bevezetés

■ Jelen tanulmányban az erdélyi magyarság strukturális helyzetét a kétnyelvűség, illetve a nyelvhasználati gyakorlatok felől kívánjuk megközelíteni. Szükséges azonban, hogy előljáróban nagyon röviden szóljunk a 20. század során lezajlott főbb társadalomszerkezeti változásokról, amelyek folyamánaképpen a Romániában élő magyarság kétnyelvűségének mai jellemzői is kialakultak. Ez azért is indokolt, mert az 1989-es szerkezetváltás hozta legújabb átalakulások – beleértve a nyelvi helyzetet is – nem értelmezhetőek e társadalomtörténeti beágyazottság nélkül. A kétnyelvűség ugyanis, mint nyelvhasználati gyakorlat, nem légtüres térben létezik, hanem konkrét társadalmi szituációkban lévő, konkrét beszélők mindennapi nyelvi viselkedése formálja; (ki)alakulásában és fennmaradásában pedig politikai, gazdasági, valamint kulturális tényezők egyaránt nagyon fontos szerepet játszanak.

Williams Glyn az európai nyelvek sokféleségéről írott könyvében azokra a folyamatokra, amelyek során egyik vagy másik népcsoport, etnikum, beszélőközösség strukturális helyzete a hatalomviszonyok szövevényében hátrányosan megváltozik, a *kisebbségesítés* kifejezést használja (minoritisation of languages/languages groups). Tényként kezelhető – írja –, hogy az európai kisebbségi közösségek jó része nem rendelkezik olyan gazdasági, politikai, intézményes és ideológiai struktúrával, amely garantálná nyelvének használhatóságát a mindennapi életvezetés összes szegmensében, így a kisebbségi jelző alapvetően az adott csoport hatalmi helyzetét is érzékelteti. Kérdés azonban, hogy miképpen alakult ez így, mi ennek a politikai és társadalomtörténeti háttere, tekintve, hogy a „kisebbségiség” viszonylag új keletű a történelemben, a modern nemzetállam kiépülésével együtt létrejött kategória (Williams 2005).

Az erdélyi magyarság az első világháború végéig meglehetősen differenciált társadalom volt, különféle vagyoni, iskolázottsági, élethelyzetű, valamint életstílusú osztályokat, rétegeket, csoportokat foglalt igen szerteágazó rendszerbe; kétnyelvűségének jellemzőit pedig nagyjából a kölcsönös és spontán kommunikációs helyzetek és igények alakították (Péntek 2001). A jelzett időszakig a magyarok a románokhoz viszonyítva felülreprezentáltak voltak elsősorban a középosztálybeli kategóriákban (birtokosok, iparosok, hivatalnokok, szellemi foglalkozásúak, értelmiségiek). A két világháború közötti időszak nemzetállam-építő intézkedéseinek következtében, valamint 1945 után, a kommunista ihletésű homogenizációs társadalompolitika eredményeképpen a romániai magyar társadalomstruktúra lényegesen átalakult, illetve leegyszerűsödött. A mobilitási folyamatokat ugyanis a hivatalos oktatás- és társadalompolitika központilag irányította és ellenőrizte, a románság hatalmi és pozicionális előnyeinek kiépítését tartva szem előtt (Livezeanu 1995; Kovács B. 1997; Pálffy 2002; Horváth 2002; Vincze 1999). A társadalomszerkezeti átalakulásoknak ugyanakkor nagyon komoly következményei voltak a magyar nyelv állapotára nézve is (Péntek 1996: 25–27, Ara Kovács et al. 1988: 70–71).

A magyarság strukturális hátrányainak kialakulásában rendkívüli szerepet játszott a szocialista típusú iparosítás és urbanizáció. Ezek a folyamatok – a nyelvi állapotot illetően – a magyar nyelvi szakregiszterek leépülését eredményezték, egy időben a magyar nyelvhasználat „legitim” és nyilvános színtereinek beszűkülésével, főként az erdélyi városokban, ahol eladdig a magyarság többségben volt. Varga E. Árpád az erdélyi városok etnikai arányainak hatalmi átrendezésével kapcsola-

tos tanulmányában megállapítja: 1910 és 1992 között az erdélyi románság száma megduplázódott, ugyanakkor a többi etnikum lélekszáma a cigányok és rutének kivételével csökkent. Ez idő alatt a városi népesség nemzetiségi megoszlásában is szembeűnő módosulás következett be. A román városlakók aránya a több mint nyolc évtized alatt példátlan űtemben, közel a huszonnyolcszorosára nűtt (Varga E. 1998).¹

Az 1989-es fordulatot követően a gazdasági-társadalmi szerkezetváltás, a szocializmusról az űn. piacgazdaságra (kapitalizmusra) való áttérés „kapitalisták nélkül”² történt, ezért a legfontosabb átváltási, az űj helyzethez való alkalmazkodási stratégiát az űjdonsűlt elit számára a politikai-kapcsolati tőkének gazdasági tőkévé való konvertálása jelentette. Mindezzel együtt igazán sikeresek azok a rétegek voltak, amelyek a politikai/kapcsolati tőkájűk mellett kulturális tőkével is rendelkeztek (Eyal–Szelényi–Townsend 1998, idézi Veres 2003: 88). A kommunizusból viszont a romániai magyarok a többségiekhez képest hátrányosabb strukturális pozíciókat és alacsonyabb kulturális tőkét örököltek. Az 1992-es népszámlálási adatok (az 1956-oshoz és az 1966-oshoz hasonlóan) azt mutatták, hogy a felsűfokű végzettségűek aránya a magyarság körében jóval elmarad a többségi társadalom mögűtt (1992-ben a magyaroknak 3,9%-a, a románoknak 5,1%-a rendelkezett felsűfokű végzettséggel), ugyanakkor a magyarok rendszerváltáskor lényegesen kevesebb olyan hatalmi/politikai pozícióat tűltöttek be, amelyek 1989 után alkalmasak voltak gazdasági tőkekonverzióra. Találón jegyzi meg a szóban forgó jelenség kapcsán A. Gergely András: „a kisebbségi helyzet és a privatizáció nagyjából diszjunkt fogalmak, vagyis a kisebbségi lét relatíve sokszorososan esélytelenné teszi a vállalkozási sikert, mint a többségi” (A. Gergely 2001: 174).

A kilencvenes években lezajlott társadalmiszerkezeti változások számszerűsíthető egyenlegét a 2002-es népszámlálási adatok másodelemzése nyűjti. Eszerint a romániai magyar társadalomra egy ruralizációs és elöregedési folyamat jellemző, amely együtt jár a magyarság humánerőforráspotenciáljának csökkenésével. Az adatok – az elűző cenzusok adataival összhangban – a romániai magyarság körében a felsűfokű végzettségűek rétegének jelentős lemaradását mutatják a román társadalomhoz képest, sűt a többi romániai kisebbségi közösséghez viszonyítva is a magyarság a lemaradók közé sorolható.³ A 2002-es adatok szerint Romániában a 10 éven felűli lakosság 7,05%-a rendelkezik felsűfokű végzettséggel, a román nemzetiségűek 7,34%-a, a magyar nemzetiségűeknek pedig 4,91%-a.

A magyarok helyzete – ugyancsak a népszámlálási statisztika tükrében – a romániai foglalkozási szerkezetben *eltér* a többségi társadalométól, azaz hátrányosabb a románokénál: a magyarok az átlaghoz képest alulreprezentáltak a vezetők, valamint az értelmiségi és tudományos szellemi foglalkozásűak körében, viszont felűlreprezentáltak a kisiparosok, a szolgáltatásban és a kereskedelemben dolgozó alkalmazottak, valamint a szakképzetlenek csoportjában. Jelentős eltérés azonban a többségi társadalom szerkezetéhez viszonyítva a mezűgazdaságban foglalkoztatottak jóval alacsonyabb aránya a magyarok körében (Veres 2007: 47).

1. táblázat

A foglalkozási rétegzűdés összhasonlítása

Románia és a romániai magyarok (%)

	Románia %	Magyarok %
Tűrvényhozók és vezetők	4,0	3,4
Értelmiségi és tudományos foglalkozásűak	8,2	6,1
Szaktechnikusok és mesterek	9,7	9,8
Kűzigazgatási hivatalnokok	4,7	4,7

1 Lásd Varga E. Árpád: *Városodás, vándorlás, nemzetiség. Adatok és szempontok az erdélyi városi térségek etnikai arculatváltásának vizsgálatához*. <http://www.kia.hu/konyvtar/erdely/varos.htm> (2009. május)

2 A kelet-európai gazdasági szerkezetváltás természetéről lásd: Eyal–Szelényi–Townsend 1998. *Making capitalism without capitalists. The New Ruling Elites in Eastern Europe*. London – New York.

3 Ehhez a lemaradáshoz kétségkűvű hozzájárultak a különböző idűszakokban lezajlott kivándorlási hullámok, illetve a változások utáni magyarországi továbbtanulási/munkavállalási trend. Ez utóbbival kapcsolatban lásd: Sorbán–Nagy 2001; Horváth 2002).

	Románia %	Magyarok %
Szolgáltatásokban és kereskedelemben dolgozók	8,6	10,0
Mezőgazdaságban dolgozók	22,4	13,4
Szaktanácsadók és kisiparosok	20,4	27,7
Gépkezelők	9,8	12,4
Szakképzettelenek	7,5	8,6
Első munkahelyet keresők	4,3	3,4
Fegyveres erők dolgozói	0,1	0,6
Nem válaszolt	0,3	0,0
Összesen	100	100

Forrás: Veres, 2007

A bemutatott adatok alapján elmondható: a rendszerváltozás utáni időszakban lezajlott gazdasági és társadalomszerkezeti változások lényegében és tendenciájukat tekintve – a 20. század gazdasági-társadalmi-kulturális öröksége mentén – újratermelték a magyar kisebbség strukturális hátrányait a román társadalomhoz képest.

Mindazonáltal féloldalas lenne a kép, ha a valós strukturális lemaradások hangsúlya elfedné azt a tényt, hogy a rendszer változásai a magyar kisebbség számára is lehetőséget teremtettek némi hátrány behozatalára. Papp Z. Attila *Átmenetben: a romániai magyarok társadalmi pozícióinak alakulása 1992–2002 között* c. tanulmányában a két népszámlálás között lezajlott társadalomszerkezeti változásokat elemzi (Papp Z. 2008). Megállapítja, hogy a magyarok körében a többséghez képest nagyobb az eltolódás az aktív és az inaktív lakosság között: míg a románok esetében 41,59% az aktív népesség és 58,41%-ot tesz ki az inaktívak aránya, a helyzet a magyaroknál ennél jóval kedvezőlenebb: mindössze 37,95% az aktívak aránya, az inaktívak⁴ pedig a magyar lakosság 62,05%-át teszik ki. Mindezzel együtt a szerző által idézett adatok szerint kedvező, pozitív irányú változásként tudható be, hogy a magyarok munkaerő-piaci helyzete a szóban forgó időszakban javult. Erre utal az aktív népesség szerkezete: a magyarok körében a románokhoz viszonyítva magasabb a foglalkoztatottak aránya,⁵ és magasabb a munkatapasztalattal rendelkező, más munkahelyet keresők aránya⁶ is, ami azt jelzi, hogy a magyarok dinamikusabban válaszoltak a szerkezetváltás hozta munkaerő-piaci kihívásokra.

A két népszámlálás között eltelt időszak adatai alapján a szerző a következőképpen összegezte: Az elmúlt húsz esztendőben jelentős mértékben átalakult a romániai foglalkozási szerkezet: megnövekedett a gazdasági és politikai felsővezetők rétege, megerősödött az értelmiségi foglalkozásúak, valamint a szolgáltatások területén foglalkoztatottak csoportja, ugyanakkor csökkent a szakképzettséget igénylő munkások iránti kereslet. Általánosságban megállapítható, hogy hasonló tendencia érvényesült a magyarok körében is; ami azonban eltér az országos átlagtól, az, hogy a magyarok körében továbbra is szűkebb a vezető elitréteg, szűkebb az értelmiségi réteg, és jóval alacsonyabb a mezőgazdaságban foglalkoztatottak aránya. Erősödni látszik viszont a gazdasági, politikai, értelmiségi „felsőosztály”,⁷ és gyengül a szakképzettséget igénylő foglalkozási rétegek pozíciója. Ez alól kivételt képeznek a szolgáltatási és kereskedelmi foglalkozások, bár ezek a magyarok esetében jellemzően nem a legmagasabb presztízsű (pl. pénzügyi szféra, bankszektor) foglalkozások (Papp Z. 2008: 172).

Az elmondottak mellett tény az is, hogy a gazdasági rendszerváltozás eredményeképpen, a magán-szféra újbóli kiépülésével, a határokon átnyúló gazdasági együttműködés, valamint a magyarországi és a külföldi képzési/munkavállalási lehetőségek kitérítésével a munkaerőpiac jellemzői *nyelvhasználati szempontból* is megváltoztak, illetve változóban vannak. Egyrészt: figyelembe véve a romániai magyarságnak az előbbieknél során vázolt strukturális helyzetét, illetve azt, hogy a magyar nyelvnek továbbra

4 A magyar társadalom előregedését mutatja a magasabb átlagéletkor (a románok átlagéletkora 37,5 év, a magyaroké 39,9 év). Ugyanakkor a magyarok körében kevesebb a tanulók, egyetemisták aránya (románok esetében 30,2%, magyaroknál 23,31%), valamint magasabb a nyugdíjasok aránya (a románok 40,03%-a, míg a magyarok 47,93%-a nyugdíjas). Uo. 163–165.

5 A románoknál 88,47%, a magyaroknál 88,70%. Uo. 163.

6 A románok esetében 7,34%, a magyarok esetében (7,93%). Uo. 163.

7 Papp Z. kimutatása szerint a politikai és gazdasági vezetők aránya (főleg városokon) dinamikusabban változott az országos átlaghoz képest (uo. 171, 180).

sincs hivatalos jogi státusa Romániában, kétségtelen, hogy a kereslet-kínálat logikája szerint működő munkapiac (legalább) az államnyelv jó ismerete nagyon fontos a boldoguláshoz. Másrészt viszont a gazdasági változások számos új lehetőséget is nyitottak a magyar nyelvhasználat előtt, elsősorban a magánszférában, munkapiaci kontextusban pedig előtérbe kerültek a két- és többnyelvűség előnyei.

E munkaerő-piaci nyelvismereti/nyelvhasználati dimenziót illetően azonban meglehetősen hézagok az ismereteink, tekintve, hogy az elmúlt közel húsz esztendőben alig készültek empirikus vizsgálatok arról: *milyen nyelvi viselkedésmódok érvényesülnek a munka világában*, mi jellemzi e tekintetben a különböző foglalkozási kategóriákat, az állami, illetve a magánszférát? Változóban van-e a nyelvek presztízse, használati értéke? Miként hat a munkaerő-piaci magatartásformákra az oktatás nyelve, esetleg egyik vagy másik nyelven a tannyelvi folytonosság? Hogyan függ össze a társadalmi pozíció és a nyelvismeret? Igaz-e, hogy a kedvezőtlenebb munkaerő-piaci helyzetben lévő vagy a munkanélküli magyarok kevésbé tudnak románul? A vállalkozók, a „bővülő vezetői elitréteg”, a gazdasági-társadalmi szerkezetváltással megjelent új kategóriák (például a munkanélküliek) milyen kulturális és nyelvi tőkével rendelkeznek? Hogyan függ össze az oktatás nyelve és a társadalmi mobilitás?

Az alábbiakban ezekre a kérdésekre keresünk válaszokat a Nemzeti Kisebbségkutató Intézet 2008-ban készült *Demográfia, rétegződés, nyelvhasználat. Második Hullám* c. kérdőíves kutatásának eredményei alapján.

2. Tanuljon románul a gyermek, hogy jobban érvényesülhessen?

■ Kisebbségi helyzetben evidenciaszámba megy, hogy az államnyelv ismerete nagyon fontos tényezője annak, hogy valaki jó állást találjon, nagyobb mozgástérrel rendelkezzen a munka világában, illetve jobb esélyei legyenek a társadalmi ranglétrán való előrelépésben. A többségi nyelv jó ismeretét munkaerő-piaci kontextusban azonban nemcsak az indokolja, hogy a többségi nyelv a hivatalos és a közvetítő nyelv, amely bármilyen kommunikációs szinten használható, hanem az is, hogy mivel a nyelvi tőke a humántőke egyik formája, a tőkekonverziók logikája szerint más tőkeformákra átváltható, így kétségkívül fontos eszköze az „érvényesülésnek”.

A „jobb érvényesülést” elősegítendő a magyar nemzetiségű családok/szülők egyik kézenfekvő stratégiája, hogy gyermekeiket román tannyelvű iskolába íratják, vagy – ami talán még gyakoribb – hogy az alsóbb fokozatok elvégzése után, a magasabb fokozatokra átíratják gyermekeiket román tannyelvű intézménybe.

Lévén az oktatás és a tannyelvi kérdések szimbolikusan is fontos aspektusai a kisebbségi politizálásnak és társadalomdiskurzusnak, adódik a kérdés: Milyen kapcsolat mutatható ki a többségi tannyelv, az államnyelvismeret, illetve a kisebbségiek munkaerő-piaci helyzete között?

A témában készült előzetes empirikus vizsgálataink⁸ alapján ezzel a kérdéssel összefüggésben megelőlegezhetjük: az államnyelvismeret bár igen fontos, nem kizárólagos alakítója a kisebbséghez tartozó egyének munkaerő-piaci helyzetének, ebbe ugyanis nagymértékben belejátszanak más tényezők is, így a magyarság helyzete a romániai társadalomszerkezetben (pozíciók és reprodukciós folyamatok), valamint a munkaerőpiac szerveződésének és működésének kulturális összetevői. Indokolt tehát, hogy a nyelvismeret mellett (nevezetesen, hogy önbesorolás alapján valaki „milyen szinten beszél” az államnyelvet vagy a magyar nyelvet)⁹ más változókat is (iskolai végzettség, nem, településtípus, foglalkozási kategóriák, tannyelvi szocializáció, kapcsolati hálók stb.) bevonjunk a témát firtató elemzésbe.

8 Lásd ezzel kapcsolatban az erdélyi magyar diplomások körében 2007–2008-ban végzett felmérésünk eredményeit. Sorbán Angella: Kétnyelvűség és munkaerőpiac. In: Bodó Barna (szerk.) 2009. *Romániai Magyar Évkönyv 2007–2008*, 201–224.

9 Empirikus kutatások visszatérő dilemmája a nyelvismereti szinttel kapcsolatban, hogy miként lehet megmérni, milyen szinten beszél valaki példának okáért az államnyelvet. Tapasztalataink alapján a nyelvismeret megítélése – önbesorolás alapján – nemcsak amiatt lehet torzító tényező, mert a megkérdézett vélhetően az elvártnak megfelelő (magasabb, esetleg alacsonyabb) nyelvismeretet jelöl be a kérdőívbe, hanem azért is, mert van egy olyan vonzata is az interjúalany önbesorolásának, hogy ő helyileg (ott ahol él, dolgozik stb.) hogyan boldogul egyik vagy másik nyelven. Tehát a nyelvismeretet firtató kérdésre ehhez a lokálisan elvárt szinthez igazíthatja válaszát.

Vegyük először az államnyelvismeretnek a kisebbségi társadalomszerkezet sajátosságaival összefüggő vonzatait. A szóban forgó felmérés adatai szerint elmondható, hogy a megkérdezettek közel kétharmada jól tud románul, még ha egy részük akcentussal is beszél az államnyelvet, további egyharmaduk pedig, bár nehézségekkel, de „meg tudja értetni magát” román nyelven. Túlnyomó többségük tehát – ha a két nyelvismeret tágra, a diebold-i értelemben vesszük – két nyelvűnek tekinthető, még akkor is, ha ez a két nyelvismeret szintjét is alapul véve, valójában elég nagy eltéréseket takar.

2. táblázat

A román nyelv ismeretét illetően melyik kijelentés érvényes az Ön esetében?

(Teljes népesség, N=4027)

	Esetszám	Százalék
7. Anyanyelvi szinten beszélek	422	10,6
6. Tökéletesen beszélek	987	24,9
5. Nagyon jól beszélek, de érezhető akcentussal	1087	27,4
4. Nem beszélek nagyon jól, de az esetek többségében meg tudom értetni magam	839	21,1
3. Nagyjából értek és nehézségekkel meg tudom értetni magam	385	9,7
2. Alig tudok egy pár szót	218	5,5
1. Egy szót sem ismerek	32	0,8
Összesen	4027	100

Amennyiben ezt az önbesorolós államnyelvismeretet egy 7-es fokozatú skálaként értelmezzük, ahol is – a táblázatnak megfelelően – a 7-es az anyanyelvi szintet, az 1-es pedig az államnyelvismeret hiányát jelzi, akkor az átlag 4,86, a szórás 1,37, a módusz pedig 5; utóbbi annyit jelent: a leggyakoribb válasz, hogy a megkérdezett jól ismeri a román nyelvet, de beszédében érezhető, hogy nem ez az anyanyelve.

A foglalkoztatottság/foglalkozási szerkezet és a román nyelv ismeret szintje közötti kapcsolatot vizsgálva első körben megállapíthatjuk, hogy azoknak az államnyelvismerete, akik valamilyen formában dolgoznak, szignifikánsan eltér¹⁰ azokétól, mint akik nem dolgoznak. A foglalkoztatottak csoportján belül pedig legjobban a vezető beosztásúak, a szellemi foglalkozásúak, a szakmunkások, valamint a tercier szektorban dolgozók ismerik az államnyelvet; akiknek viszont a foglalkozási struktúra alsóbb szegmenseiben van a munkahelyük (betanított munkások, segédmunkások, alkalmi munkások, gazdálkodók), azok körében az államnyelv ismeretének átlaga alacsonyabb (3. táblázat).

Az is sokatmondónak tűnhet – ezen az elemzési szinten –, hogy az aktív csoportján belül mind az első ízben munkát keresők, mind pedig a munkanélküliek államnyelvismerete elmarad a foglalkoztatottak átlagától (az első ízben munkát keresők esetében az átlag 4,48, a munkanélkülieknél pedig 4,52).

3. táblázat

A román nyelv ismerete foglalkozási csoportok szerint

(Foglalkoztatottak, N=1713)

Foglalkozási csoport	Átlag	N	Szórás
Gazdálkodó	4,68	31	1,26
Iparos	4,68	46	1,15
Kereskedő	4,47	53	1,09
Szolgáltató	5,34	52	0,83
Önálló szellemi	5,68	12	1,12

10 Dolgozik: átlag 5,08, szórás: 1,20; nem dolgozik (inaktív, valamint álláskereső, ill. munkanélküli stb.): átlag 4,65, szórás 1,47), t=10.273, sig. .000, F=140.609, sig. .000

Foglalkozási csoport	Átlag	N	Szórás
Közvetlen termelésirányító	5,46	29	1,02
Szaktanácsos	5,07	368	1,09
Betanított munkás	4,94	528	1,26
Segédmunkás	4,33	74	1,61
Felsővezető	5,62	22	1,18
Középvezető	5,67	39	1,04
Alsóvezető	5,53	45	0,77
Beosztott diplomás (szellemi)	5,46	186	0,90
Beosztott érettségizett (szellemi)	5,33	142	1,02
Beosztott nem érettségizett szellemi	4,92	32	1,15
Alkalmi szellemi	4,39	4	0,93
Alkalmi fizikai	4,36	51	1,60
Összesen	5,08	1713	1,20

A táblázat adatai szerint megalapozottnak látszik a kijelentés: azoknak a munkaerő-piaci helyzetűeknek, akik jobban tudnak románul, valóban kedvezőbb, magasabb társadalmi státusszal és értelemszerűen magasabb jövedelemszinttel is rendelkeznek – a román nyelvismeret szintje és a jövedelemszint ugyan- is szignifikáns összefüggést mutat.¹¹

Tévére vezetne azonban, ha ezt egyszerű ok-okozati kapcsolatként kezelnénk, és ennek alapján hamarjában bizonyítottan gondolnánk: tekintve, hogy a magyar tannyelvű iskolákban az államnyelv oktatásának hatékonysága elég sok kívánnivalót hagy maga után, a magyar nemzetiségű tanulók számára *tényleg* a román tannyelvű iskola (vagy legalább a magasabb szintekre való átíratás) garantálja az államnyelv magas szintű elsajátítását, és ezáltal a jobb érvényesülést.

Érdekes ugyanis tüzetesebben megvizsgálni az „érvényesülés” strukturális hátterét – a körültekintőbb perspektíva pedig jóval árnyaltabb keretbe helyezi az egész problematikát.

Az államnyelvismeret – értelemszerűen – erős kapcsolatot mutat az iskola tannyelvével, különösen pedig a *román tannyelvi folytonossággal*¹² (béta: 0.319, t: 20.554, sig. .000, R²=.102). Mindazonáltal az, hogy valaki mennyire tud románul, szignifikánsan összefügg annak *a településnek a típusával*, ahol a megkérdezett él (városok – béta: 0.266, t: 17.394, sig. .000, R²=.071), valamint *iskolai végzettségével* is (béta:0.342, t: 22.912, sig. .000, R²=.117) is. Ezek az összefüggések a romániai magyarság társadalmi viszonyainak, valamint a kisebbségi oktatás szerkezeti problémáinak ismeretében akár természetesnek is vehetők, a bevezetőben is érintettük ennek néhány vonzatát. Elemzésünk szerint azonban mindhárom említett tényező meghatározó szerepet játszik nemcsak az államnyelvismeretben, hanem az ún. „érvényesülésben” is – amennyiben az érvényesülést jobb mobilitási esélyekként, a társadalmi ranglétrán való potenciális előrejutásként, illetve magasabb kereseti lehetőségekként értelmezzük.

Fontos, hogy az „érvényesülést” fogalmilag lehatároljuk (hogy mit is értünk érvényesülés alatt), hiszen ennek többféle értelmezése lehetséges,¹³ s ez a lehatárolás a román *tannyelvi folytonosság* kapcsán igencsak relevánsnak tűnik. Az adatok egyfelől azt mutatják: azok körében, akik középiskolai fokozatig román tannyelven tanultak, a magyarul tanuló csoportjához képest többen vannak a szakiskolát végzetek (románul tanultak: 29,1%, magyarul tanultak: 20,06%), és arányaiban jóval nagyobb azok csoportja is, akik az egyetem elvégzése után magasabb, posztgraduális fokozatokat szereztek (MA, PhD: románul tanultak: 3,4%, magyarul tanultak: 1,1%).¹⁴ A magyarul tanultak körében ezzel szemben szignifikánsan magasabb a líceumi érettségivel rendelkezők aránya (románul tanultak: 26,6%, magyarul tanultak: 38%). A foglalkozási kategóriákat illetően elmondhatjuk, hogy azok között, akik az említett

11 Lineáris regresszió: béta együttható=0,272, t=7,847, sig. 000, R=.272, R²=. 073.

12 A továbbiakban a román tannyelvi folytonosságot olyan értelemben használjuk, hogy a megkérdezett az elemitől a középiskolai végig román vagy végig magyar nyelven tanult (tannyelvi váltások nélkül). N=1517, magyarul tanult középiskolai szintig; N=327, románul tanult középiskolai szintig.

13 Az érvényesülés egy 2007–2008-ban készült mélyinterjú vizsgálatunk alapján több értelemben is használatos a romániai magyarok körében: mint a társadalmi ranglétrán való előrejutás, mint esély arra, hogy valaki munkát találjon, illetve, mint a munkahelyre való elégedettség (Sorban 2008).

14 Ez nyilván összefügg azzal, hogy Romániában milyen fokozatokon, milyen szakokon lehet magyarul tanulni.

fokozatig románul tanultak, több a szakképzett munkás (románul tanultak: 23,5%, magyarul tanultak: 19,8%), és többen vannak azok is, akik közép- vagy felsővezetői beosztásban dolgoznak (románul tanultak: 5,7%, magyarul tanultak: 4,2%).

Érdekes viszont, hogy a tekintetben, hogy a megkérdezettnek van-e munkahelye (jelenleg dolgozik-e), nincs különbség a két tannyelvi csoport között (57–58%), még ha a magyar iskolát végzettek esetében ezek általában nem is a legjobban kereső vagy legmagasabb társadalmi presztízsu állások. Sőt, abból a szempontból, hogy a megkérdezettek voltak-e már munkanélküliek, az adatok a magyar tannyelvű iskolát végzettek relatíve jobb munkaerő-piaci helyzetéről tanúskodnak: nem volt munkanélküli a középiskoláig magyarul tanultak 68%-a, a románul tanultaknak pedig 60,9%-a. Ha a tannyelvi folytonosságot nem a középiskolai szintig, hanem csupán a gimnáziumi fokozatig vesszük (I–VIII. osztály), akkor is hasonló (sőt, néhol markánsabb) eltéréseket mutatnak az adatok, az iskolai végzettséget, a foglalkozási kategóriákat, valamint a munkanélküliséget illetően a két tannyelvi csoport között.¹⁵

Elmondható tehát, hogy bár a román tannyelvű iskolához relatíve jobb mobilitási esélyek kapcsolódnak, esetleg a „valamilyen szakmával való rendelkezés” biztonsága, az anyanyelvű iskola nem érinti érdemben a magyarok esélyeit abban, hogy munkát találjanak, a társadalmi ranglétrán való előrejutásukat viszont, úgy tűnik, igen. Ez a mobilitási folyamatoknak egy igen fontos, látszólag a képzés nyelve mentén érvényesülő mechanizmusára világít rá. Azért látszólag, mert a hangsúly a többségi képzési struktúra lehetőségein van, szemben a kisebbséggel, ami a maga módján szabályozza az előrejutást, ugyanakkor (a többségi nyelvhez kapcsolható) szimbolikus aspektusa sem elhanyagolható. Arról van szó, hogy számos esetben *nem nyelvválasztás*, hanem *szakválasztás* van az iskolára vonatkozó döntések hátterében; a magyar családok, szülők, a gyermek(ek) taníttatásának terveibe, a pályaválasztásokba belekalkulálják, hogy mit nem lehet magyar nyelven, és mit lehet román nyelven tanulni, s ez már az alsóbb iskolai fokozatokat, a beiskolázási opciókat is érinti.

A román tannyelvű iskolaválasztás kapcsán érdemes még kiemelni: kutatásaink alapján a román tannyelvű iskola a kisebbségi kulturális-társadalmi viszonyrendszerből való kilépés egyik empirikusan beazonosítható momentuma. Erre utalnak 1996-os felmérésünk eredményeivel¹⁶ összhangban jelen felmérés adatai is a nyelvhasználat jellemzőivel, a kapcsolati hálókkal csakúgy, mint az iskolaválasztási modell „átörökítésével” összefüggésben – ezek ugyanis a román iskolát végzettek esetében egyértelműen az államnyelvi opciók/dominancia felé mozdulnak el.

Meg kell azt is jegyezni: azok körében, akik középiskolai szintig román nyelven tanultak, az államnyelvismeret magas szintjével szemben a magyar nyelvismeret marad el az átlagtól; úgy is fogalmazhatunk, hogy a román tannyelvű iskola és a magyar nyelvismeret szintje negatív kapcsolatot mutat.¹⁷ Ez arra is utal, hogy bár a kisebbségi társadalmi-kulturális viszonyrendszerből való kilépés, tendenciáját tekintve, relatíve biztosabb pozíciókat (szakképesítés), illetve jobb mobilitási esélyeket ígér, általában államnyelv-dominanciás kétnyelvűséget is eredményez, sőt, hosszabb távon a kétnyelvűség átmenetiségét is előrevetíti. A kétnyelvűségtől az egynyelvűsödéshez a diglossziás helyzeteken, a nyelvek funkcionális elkülönülésének társadalmi szintű elfogadásán keresztül vezet az út, annak „belátásán”, hogy a hivatalos nyelv az intézményes nyelv, kiemelten pedig *a szakma nyelve*, s a kisebbségi nyelv „csak” otthoni használatra való. Ez a scenárió a nyelvi szórványosodás egyik legfontosabb mechanizmusát világítja meg. A kilépés fő intézménye a román iskola, amely azonban nemcsak ismereteket továbbít, hanem nyelvi magatartásokat, kapcsolati networköket is formál, és a későbbiek során a munkaerő-piaci (nyelvi) viselkedésben is jelentős szerepet játszik.

Az iskola tannyelvének magatartás-formáló erejét a tannyelvi váltásokkal kapcsolatban is érdemes szóvá tenni. Természetesen adódik a kérdés: mi mondható el azok munkaerő-piaci helyzetéről, akik csak az I–IV. osztályt végezték magyarul, a gimnáziumi fokozatra már átírták őket román tagozatra (N=199), vagy esetleg a gimnáziumot magyarul végezték, a középiskolát viszont már románul (N=490)? Az a tény, hogy ezeket az átíratásokat számos esetben az motiválja, hogy magyar nyelven nem lehetett/nem lehet bizonyos szakokat/szakirányokat tanulni, megmutatkozik a tannyelv-váltó csoportok képzettségi és foglalkozási szerkezetén (körükben szignifikánsan magasabb a szakképzettek aránya, különösen ez utóbbi csoport esetében: 39,9%-uk végzett szakmunkásképzőt, 25,4%-uk szakközépiskolai érettségit, ennek megfelelően a szakképzett munkások 35,5%-át adják ez utóbbi csoportnak).

15 Nem volt munkanélküli: a magyarul tanultak 64,6%-a (N=2976), a románul tanultak 58,4%-a (N=443).

16 Ezzel kapcsolatban lásd Sorbán–Dobos 1997; Sorbán 2000.

17 Béta: -394, t=-26.165, sig.000, R²=.156.

A tannyelváltás hozadéka nyilván a román nyelvismeretnek az átlagosnál magasabb szintje (akik csak az I–IV. osztályt végezték magyarul, azok esetében a nyelvismeret átlaga – az említett 7-es fokozatú skálán mérve – 5,61, szórás: 0.94; akik gimnáziumi fokozat után kerültek román tannyelvű középiskolába: ez az átlag 5,29, szórás: 1). Azonban az átíratásnak *szimbolikus vonzata* is van: ez az iskoláztatási modell ugyanis saját lényegét „üzeni” a következő generációnak, nevezetesen, hogy az alsóbb fokozatokat lehet (esetleg kell) magyar nyelven végezni, a felsőbbeket azonban (főleg ha az ember valamilyen jobb szakmát akar tanulni) már a hivatalos nyelven érdemes elvégezni.¹⁸ A modell átörökítése pedig a nyelvek *eltérő presztízsének* átörökítése is egyben.

Visszatérve a kisebbségiek érvényesülését befolyásoló tényezőkre: a román iskola mellett, mint említettük, meghatározó a városi környezet, kiemelten pedig a magasabb iskolai végzettség. Ezek a szociológiai tényezők egymással is erős kapcsolatot mutatnak, az „érvényesülés” tágabb strukturális hátterére irányítva a figyelmet. Ezt a meglehetősen komplex összefüggésrendszert talán az államnyelvismeretnek a *regionális és településtípus* szerinti eltéréseivel lehet a leginkább szemléltetni, illetve felvezetni.

4. táblázat

A román nyelv ismerete régió és településtípus szerint

N=3969

Régió és településtípus	Átlag	N	Szórás
Bihar – falu	4,05	195	1,60
Bihar – város	5,14	262	1,15
Kolozs – falu	6,07	108	.98
Kolozs – város	5,78	226	.88
Kovászna – falu	3,80	236	1,35
Kovászna – város	4,76	253	1,28
Hargita – falu	3,97	452	1,35
Hargita – város	4,59	349	1,30
Maros – falu	4,69	326	1,49
Maros – város	5,34	280	.94
Szatmár – falu	4,94	194	1,43
Szatmár – város	4,99	192	.97
Szilágy	4,47	153	1,07
Szórvány – falu	5,16	233	1,26
Szórvány – város	5,62	508	.90
Átlag	4,86	3969	1,37

Az államnyelvismeret regionális differenciái közismeretek, a táblázatból is egyértelmű, hogy a román nyelvtudás a Székelyföldön jelenti a legnagyobb problémát. Azonban ez *városi környezetben* – majdnem minden erdélyi megye esetében, beleértve a székelyföldi megyéket – magasabb. Érdemes itt a szórásokra is figyelni: a városokban az államnyelvismeretet illetően inkább homogén a minta, mint a falvak esetében.

A városi humánerőforrás-potenciál jellemzői kapcsán fontos még kiemelni, hogy a 2002-es népszámlálás alapján a magasabb képzettségűek (főleg diplomások) a városokban tömörülnek: a 10 éven

18 Az adatok szerint azok a megkérdezettek, akik a középiskolai fokozatig magyar nyelven tanultak, elsőprő arányban döntöttek a magyar nyelv mellett gyermekeik beiskolázásakor: 90,9%-uk magyar tannyelvű általános iskolát választott gyermeke(i) számára, 81%-uk pedig a középiskolai fokozaton is magyar nyelven taníttatta/tanítatja őket. Ezzel szemben, akik végig románul tanultak, azok közül minden második már román tannyelvű általános iskolát választott gyermekeinek (53,1%), a középiskola tannyelvét illetően pedig már több mint kétharmaduk (67,5%) a román nyelv mellett döntött. Akik csak az I–IV. osztályt végezték magyarul és utána már román gimnáziumba jártak, azok 74,8%-os arányban választottak gyermekeinek magyar tannyelvű általános iskolát, de középiskolai szinten már csak 52,1%-uk döntött a magyar nyelv mellett. Továbbá: akik a gimnáziumi fokozatot (V–VIII. osztály) magyarul végezték, és ezt követően iratkoztak román tannyelvű középiskolába, azok az előzőhöz képest valamivel magasabb arányban döntöttek a magyar tannyelv mellett mind az általános iskola (84,3%), mind pedig a középiskola megválasztásánál (59,9%). Tény azonban, hogy mindkét tannyelváltó csoport esetében a felsőbb fokozatok felé haladva jelentős arányú lemorzsolódás tapasztalható.

felüli magyar lakosság mindössze 4,91%-a rendelkezik felsőfokú végzettséggel (64 176 fő), ennek viszont 85,9%-a (55 145 fő) városos él.¹⁹

Elemzések szerint ugyanakkor a gazdasági fejlettséget, az urbanizáltságot, illetve az iskolai végzettséget alapul véve is jelentősek a regionális különbségek Romániában, a Székelyföld pedig minden tekintetben a lemaradó térségek csoportjába sorolható (Kiss 2002: 47; Veres 2007: 87). Tehát a jobb elhelyezkedést, a karrierépítést, a szakmai előmenetelt nyilván nagyban elősegíti az államnyelvismeret, azonban nem lehet eltekinteni attól a gazdasági-társadalmi és nyelvi környezettől, ahol a megkérdezett él, és ahol boldogulni szeretne. Miként azt sem lehet figyelmen kívül hagyni, hogy a Székelyföldön, illetve Erdély más rurális térségeiben nemcsak az a probléma, hogy az ott lakók esetleg kevésbé tudnak románul, hanem az is, hogy ezek gazdaságilag, infrastrukturálisan elmaradottabb térségek. Meghatározó továbbá a vidéken élők alacsonyabb iskolai végzettsége, illetve a gazdasági szerkezetváltásnak az a kísérőjelensége, miszerint a képzettebb rétegek egyre inkább a városokban koncentrálnak, így jelentősen csökkentve a falvak humán erőforrás-potenciálját.

Ha a vázolt perspektívából nézzük az államnyelvismeret és a magasabb jövedelemszint kapcsolatát, kijelenthetjük: az, hogy valaki mennyit keres, összefügg azzal, hogy jól beszéli-e az államnyelvet, ám azzal is, milyen régióban lakik, ez város-e vagy falu, milyen gazdasági szektorban, illetve beosztásban dolgozik, és nem elhanyagolható mértékben azzal is, hogy a megkérdezett férfi-e vagy nő. A jövedelemszint ugyanakkor a legerősebb kapcsolatot az *iskolai végzettséggel* mutatja, és ez elemzésünk szempontjából külön figyelmet érdemel.

5. táblázat

Mennyi az átlagjövedelme?

(lineáris regressziós modell)

R=.580, R²=.0336, Adj. R²=.0330

Változók	Béta együtthatók	t. érték	Szignifikancia
Neme (férfi)	.181	6.298	.000
Településtípus (város)	.094	3.081	.002
Román nyelv ismerete	.083	2.678	.008
Iskolai végzettsége	.387	12.489	.000
Felsővezető	.092	3.215	.001
Szolgáltatási szférában van a munkahelye	.176	6.198	.000
Kereskedelemben van a munkahelye	.099	3.458	.001
Iparos	.129	4.535	.000

A táblázatban bemutatott modell kétségkívül tágabb értelmezési keretbe helyezi, ugyanakkor nagymértékben árnyalja a román nyelvvismeret és munkaerő-piaci helyzet kapcsán bejáratott közismert sztereotípiákat.

A kétnyelvűség (nyelvvismeret, tannyelv) felől közelítve a magyarságnak a társadalomszerkezeti sajátosságait, nagyjából a bevezetőben vázolt strukturális helyzetet látjuk, csak más hangsúlyokkal. Noha egyértelműek a különféle régiók és településtípusok gazdasági-társadalmi és a nyelvi környezetet illető meghatározottságai (ahol a magyar kisebbség tömbben vagy szórványban él), kijelenthetjük: a romániai magyarság létező strukturális helyzetének kulcsfontosságú elemét nem önmagában az államnyelvi kompetencia, hanem az *iskolai végzettség* és az ezzel együtt járó kulturális és kapcsolati tőke jelenti.

Érdekes itt még röviden kitérni az „erősödő felsőosztály” (vö. Papp Z. elemzése), valamint a munkanélküliek vonatkozó adataira. Mindkét kategória esetében az államnyelvvismeret mellett az iskolai végzettség meghatározó szerepét tapasztalhatjuk (amely az átlaghoz képest jóval magasabb, illetve alacsonyabb). Emellett van még egy aspektus, amelyről utalásszerűen bár, de érdemes szólni: az említett foglalkozási csoportok baráti kapcsolati hálóinak etnikai összetétele (bár ezt igencsak óvatosan tesszük, tekintve, hogy erre csupán a nyelvhasználati gyakoriságok alapján lehet következtetni). Az adatok azt

19 Forrás: Recensământul populației din 2002. Tabele. Volumul IV. www.insse.ro.

mutatják: a vezető beosztásban lévők nyelvismerete is jóval az átlag feletti (lásd. 3. táblázat), iskolai végzettségük viszont messze a legmagasabb.²⁰ Kapcsolati rendszerükről pedig elmondható, hogy ez a foglalkozási kategóriák nagyobb részéhez képest etnikailag kevésbé zárt, pontosabban fogalmazva inkább átnyúlik a többségibe. Ezzel szemben, ha megnézzük a munkanélküliek adatait (N=66), azt láthatjuk egyfelől, hogy az államnyelv ismerete jóval alatta marad a foglalkoztatottak átlagának (4,52, erről már ejtettünk szót), végzettségük „szerkezete” pedig igen sajátos: meghatározó részük (55,5%) befejezett iskolai végzettsége 8 általános vagy annál kevesebb, baráti kapcsolati hálójuk az adatok alapján, etnikailag is zártabb. Jelen felmérés eredményei is azt mutatják – egyébként más elemzésekkel összhangban –, hogy a visszatérő munkanélküliség a legalacsonyabb iskolai végzettséggel rendelkezőket sújtja a leginkább.

*

A bemutatott összefüggések tükrében némileg korrigálhatjuk a „Tanuljon románul a gyermek, hogy jobban érvényesülhessen” toposzát oly módon, hogy *tanuljon a gyermek*, és lehetőleg tanulja meg jól az államnyelvet (is). A jelenlegi, meglehetősen rapszodikusán változó gazdasági körülmények között (amely teljes mértékben nélkülözi a képzés, valamint a különböző szintű gazdaságfejlesztési stratégiák összehangolását) még ez sem elég, hanem az intézményes oktatási rendszerben szerezzon olyan jártasságokat és kapcsolatokat, amelyek konvertálhatóak a munkapiacon.

Azzal együtt, hogy a létező képzési-gazdasági konjunktúrában egyre nagyobb problémaként jelentkezik az úgynevezett túlképzettség, a munkaerő-piaci illeszkedés (ami a képzésnek megfelelő munkahelyet jelentene, különösen, mert egyre több olyan szak van a felsőoktatásban, amelynek nincsen is munkapiaci megfelelője), elemzések igazolják, hogy a diplomásoknak jobb esélyeik vannak munkát találni, mint az alacsonyabb végzettségűeknek. Kertesi Gábor és Köllő János a diplomák piaci értékével foglalkozó tanulmányukban megállapítják: dacára annak, hogy egyre több szó esik a diplomák elértéktelenedéséről, a diplomával rendelkezők még mindig jó elhelyezkedési esélyekkel rendelkeznek. Ezt a szerzők szerint egyfelől a foglalkozási szerkezet átrendeződése és a foglalkozások képzettségigényének emelkedése magyarázza, másfelől pedig az a tény, hogy az ügyviteli, irodai foglalkozásokra „benyomultak” a diplomások, amely az irántuk való keresletet növeli, a középfokú végzettségűek esélyeit pedig rontja (Kertesi–Köllő 2006: 204). Következésképpen: a diplomával való rendelkezés, ha nem is feltétlenül előny az elhelyezkedés, karrierépítés során, a diploma hiánya viszont egyre inkább olyan hátrány, amely a munkapiaci mozgásteret beszűkíti (különösen, ha a diplomások arányát összehasonlító keretben, európai uniós munkapiaci kontextusban is vizsgáljuk).

Figyelemmel a tőkekonverziók természetére, valamint a társadalmi reprodukciós folyamatokra, az adatok alapján egyértelmű: bár a romániai magyar kisebbség strukturális lemaradásainak a behozatala hosszú távú folyamatnak ígérkezik, legfőbb eszköze a képzés, illetve ezzel együtt megszerezhető a kulturális és a kapcsolati tőke. Az államnyelvismeret is egy ilyen tőke, talán az egyik legfontosabb, de csak az egyik.

Munkaerő-piaci perspektívából az államnyelvismeret fontosságához egy nemzetállamban nem fér kétség: a megkérdezettek 76,6%-a egyet is ért azzal: ahhoz, hogy valaki jó munkahelyet találjon, fontos vagy nagyon fontos a román nyelvtudás, ugyanakkor meghatározó többségük (58,6%) elutasítja azt a véleményt, miszerint „a magyarok hiába tanulnak meg románul, nehezebben találnak állást, mint a románok”.

Mindazáltal 36,6%-uk ért egyet azzal, hogy helyesen teszik azok a magyar szülők, akik gyermekeiket román tannyelvű iskolába íratják,²¹ kétharmaduk (66,7%) pedig szívesebben dolgozna olyan munkahelyen, ahol magyar a környezet. Ezek a válaszok a munkaerőpiac szerveződésének és működésének az (anya)nyelvi otthonossággal összefüggő, illetve kulturális, sőt szimbolikus összetevőire irányítják a figyelmet.

20 A felsővezetők fele, a közép- és alsóvezetők több mint 40%-a diplomás.

21 Ebben a vonatkozásban is az iskola tannyelvének a (nyelvi) magatartásformáló erejét tapasztalhatjuk, a válaszok szignifikánsan eltérnek a megkérdezett iskoláinak tannyelve szerint, még iskolai fokozatok szerint is. I–IV. osztály nyelve: Pearson Chi 172,084, df.8, sig. 000, V–VIII. osztály nyelve: Pearson Chi: 143.586, df.8, sig. 000, középiskola nyelve: Pearson Chi 58,042, df.8, sig. 000.

3. Nyelvhasználat a munkahelyeken

■ A munka világa olyan nyelvhasználati színtér, amely a kisebbségi nyelv státusáról – a mindennapok szintjén – talán a legtöbbet elárul, ezen belül is az írásbeli nyelvhasználat az, ami a kisebbségi nyelvi helyzetet leginkább megvilágítja. A felmérés eredményei szerint az erdélyi munkahelyeken a magyar nyelv elsősorban a *szóbeliségben* használatos, írásbeli használata pedig messze elmarad a szóbelitől: a foglalkoztatottak (tehát akiknek van munkahelyük) közül ugyanis minden második kizárólag a román nyelvet használja írásban a munkahelyén (6. táblázat).

A magyar nyelv szóbeli használatát illetően kimutathatók különbségek a foglalkozási csoportok között, nevezetesen hogy a munkaerőpiac alsóbb szegmenseiben (gazdálkodók, segéd munkások, alkalmi munkások) jellemzőbb a magyar nyelvhasználat, szemben a felsőbb beosztásban lévők nyelvhasználatával, ahol is (például a vezetők körében) egyértelműen a román nyelvi dominancia érvényesül, az írásbeliség azonban mindenütt döntő mértékben a hivatalos nyelv. Releváns e tekintetben az is, hogy a kiegyensúlyozott kétnyelvűség – hogy a munkavállaló mindkét nyelvet körülbelül azonos arányban használja (a beosztott szellemi és a szolgáltatói szférában jellemző leginkább), munkahelyi kontextusban alapvetően a szóbeliségre értendő.

6. táblázat

Milyen nyelvet használ a munkahelyén?

(Foglalkoztatottak)

	Szóban		Írásban	
	Esetszám	Százalék	Esetszám	Százalék
Csak magyarul	472	26,4	223	12,8
Inkább magyarul	237	13,2	146	8,4
Fele-fele	621	34,8	276	15,8
Inkább románul	232	13,0	251	14,4
Csak románul	216	12,1	835	49,9
Más nyelven	8	0,4	10	0,6
Összesen	1786	100	1741	100

A táblázatban szereplő átlagokhoz képest a vállalkozók csoportját érdemes kiemelni (vállalkozásban tulajdonos vagy társtulajdonos, N=209), ugyanis esetükben az átlagnál jóval magasabb arányban jellemző az, hogy a munkahelyen „csak magyarul” beszélnek (38,4%),²² viszont ez a „kiemelés” nem vonatkozik az írásbeli nyelvhasználatra is. A magyar nyelvhasználat hangsúlyosabb jelenléte a magáncégek-nél viszont azokat a kutatási eredményeinket támasztja alá, miszerint az erdélyi vállalkozók esetében a munkaerő-alkalmazási gyakorlatokban, cégpolitikákban, következőképpen a munkahelyi nyelvhasználatban is érvényesülnek etnikai és/vagy kulturális, nyelvi preferenciák (Sorbán–Nagy 2003: 163).

A munkahelyeken ugyanakkor a nyelvhasználat jellemzői – az anyanyelv és/vagy az államnyelv használatának gyakoriságát véve alapul – két tényező mentén különülnek el szignifikánsan: egyik a régió/településtípus,²³ másik pedig a tannyelvi szocializáció (magyar vagy román tannyelvi folytonosság). Mindkettőnek figyelemre méltó a kulturális és a szimbolikus vonzata is.

A bevezetőben már szóltunk a magyarság nyelvi környezetének településtípus szerinti meghatározottságairól, lényeges különbségeiről. A vegyes lakosságú környezet, a városi munkahelyeken kialakult, beidegződött intézményes nyelvhasználati kultúra, nyelvi viselkedésmódok, a kódváltásokkal összefüggő udvariassági szokások (példának okáért, hogy illetlenség magyar nyelven beszélni, ha van magyarul nem tudó a társaságban) olyan körülmények, amelyek számos esetben az amúgy természetesnek kínáló vegyes nyelvhasználatot egyirányúvá teszik. Ez azt jelenti, hogy hiába anyanyelve szerint vegyes

22 Meg kell jegyezni, hogy ez a csoport az államnyelvismeret tekintetében nem tartozik az élvonalba, nyelvismereti szintje alig haladja meg a foglalkoztatottak átlagát (5,18, szórás 1,13).

23 A régió/településtípust abban az értelemben használjuk, ahogyan a 4. táblázatban is szerepel.

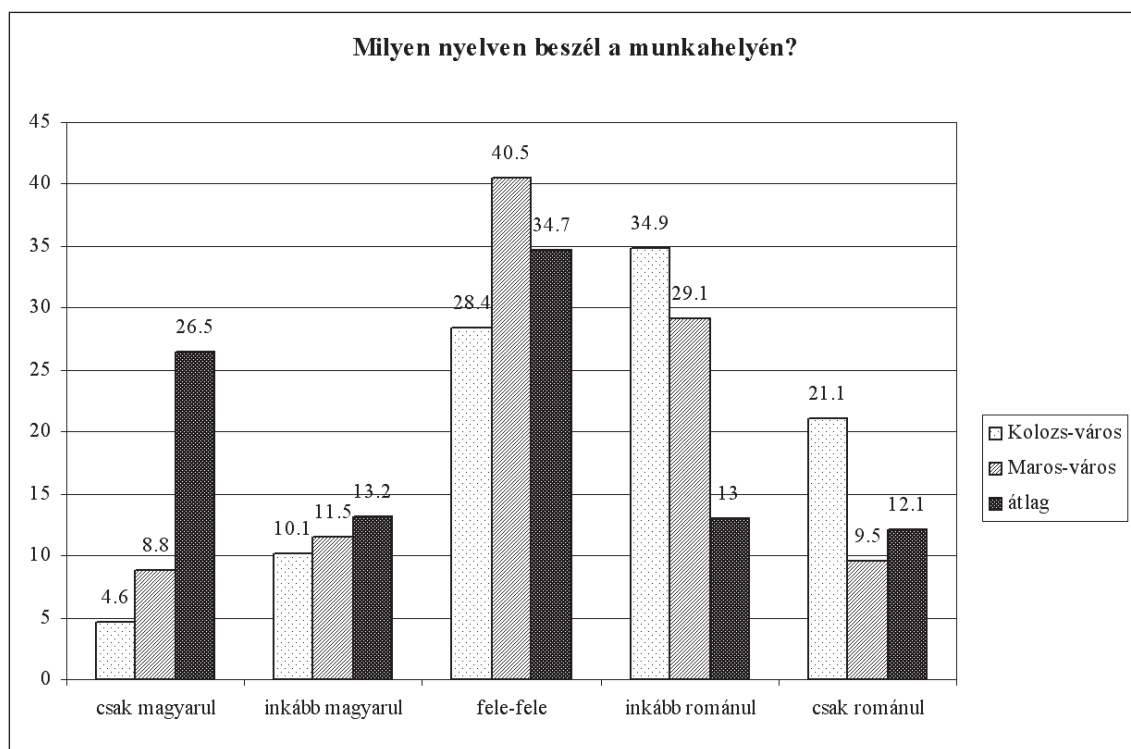
egy munkahelyi közösség, tekintve, hogy a román anyanyelvűek közül kevesen ismerik a magyar nyelvet, „nem szokás” a magyar nyelvet használni, a román nyelv használata egyszerűbb és kézenfekvőbb. Az a tény azonban, hogy a román anyanyelvűek nem ismerik a magyar nyelvet, holott környezetük egy része magyar, a társadalmi nyomás egyik fajtájaként paradox módon a kétnyelvűeket zárja egyoldalúságba. A mindennapi tudás része ugyanis: két nyelven „csak” a kisebbségiek beszélnek, a többségieknek természetes az egynyelvűség.

A városi munkahelyeken a nyelvhasználat egyértelműen a román vagy az inkább román oldalára billen, és minél nagyobb egy település, annál jobban, hiszen a magyarság az erdélyi nagyvárosokban szórványban él. Azonban ennek a demográfiai kényszerűsége (hogy a városokban kevés vagy kevesebb a magyar) vagy udvariassági szokásokon túlmenően van egy szimbolikus aspektusa is, ami a különféle nyilvánosságokban a nyelvi dominanciát (esetenként a térfoglalást, térvisszafoglalást), vagy magát a nyelvek eltérő státusát hivatott a maga módján érzékelteni.

Szemléletesen bizonyítják ezt jelen kutatás adatai, miszerint a Kolozs és a Maros megyei városokban a magyar nyelvhasználat a munkahelyeken – még a szóbeliséget illetően is – messze elmarad az átlagtól (1. ábra). Ezt a nagyarányú eltérést véleményünk szerint nem lehet teljes mértékben a társadalmi nyomással magyarázni; a rendszerváltozást követő, a nyelvhasználattal összefüggő „küzdelmek” ismeretében (helységnevtáblák, feliratok, utcanevek, szobrok, terek elnevezése körüli problémák, konfliktusok) ennek szimbolikus tartalma is nyilvánvaló.²⁴

1. ábra

Milyen nyelven beszél a munkahelyén?
Régió és településtípus szerint (Foglalkoztatottak N=1786)

A munkahelyi nyelvhasználatban a másik differenciáló tényező, mint említettük, a tannyelvi folytonosság, amely – akár a többségi, akár a kisebbségi nyelv felől vizsgáljuk – meghatározó szerepet játszik a nyelvhasználati normák alakításában és fenntartásában.

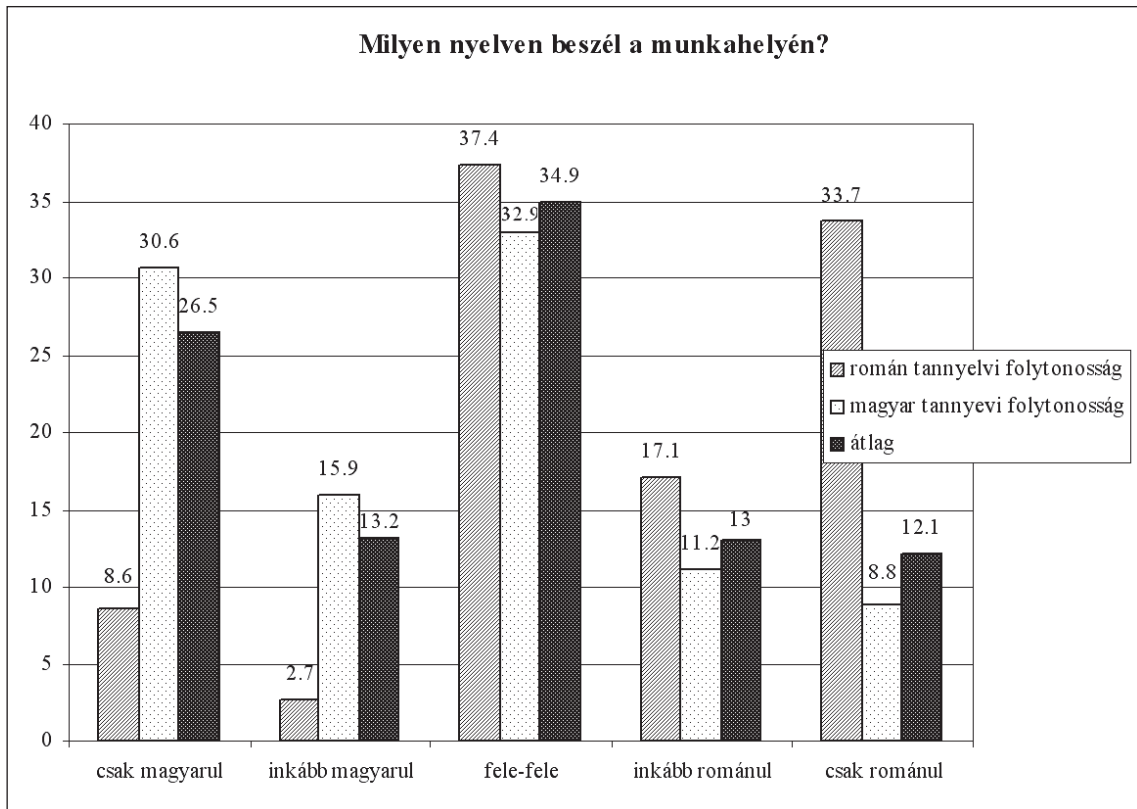
²⁴ Ezt a szimbolikus ütközőzóna jellegét Kolozsvár és Marosvásárhely esetében más vizsgálatok is igazolják (Vö. Bárdi-Kovács-Misovitz: Politikai attitűdök, nemzeti önképek az erdélyi magyarság körében, *Magyar Kisebbség*, 2002/1 177-201, Sorbán-Nagy: Együtt? Egy más mellett? In: *Örökölt dilemmák*, Kalota kiadó, 2004, 123–145).

A munkahelyi nyelvhasználat ugyanis erős összefüggést mutat azzal, hogy a megkérdezett milyen nyelven tanult középiskolai szintig. Ez az eltérés a két tannyelvi csoport között nemcsak a szóbeli (2. ábra), hanem az *írásbeli* nyelvhasználat kapcsán is lényeges: a magyar nyelven tanultak 25,9-a magyarul vagy inkább magyarul ír a munkahelyen, ez az arány a románul tanultak esetében mindössze 3,3%. A román nyelvhasználat kizárólagossága írásban az előbbi csoport esetében 40,7%, utóbbinál viszont 73,5%.

2. ábra

Milyen nyelven beszél a munkahelyén?
Az iskola tannyelve szerint (foglalkoztatottak N=1786)

Természetesen a munkahely nyelve nem mindig választható, főleg a nagyvárosokban, szórványokban, illetve a jelenlegi gazdasági körülmények között. Viszont az anyanyelvhasználatra vonatkozó igény a munkahelyeken – ugyanúgy a tannyelvi folytonosság függvényében – megmutatkozik az ezzel kapcsolatos preferenciákban. Az adatok szerint azoknak a megkérdezetteknek a közel háromnegyede (72%-a), akik középiskolai szintig magyar nyelven tanultak, szívesebben dolgozna olyan munkahelyen, ahol magyar a környezet (a munkatársak többsége magyar), míg ez az arány a másik csoportban, azok körében tehát, akik végig románul tanultak, nem sokkal több, mint egyharmad (36,9%).

Elmondható tehát: meglehetősen sematikus, ugyanakkor életszerűtlenné is teszi a nyelvhasználatlal összefüggő vélekedéseket az a perspektíva, amely a nyelvnek csupán eszköz-funkciót tulajdonít az „érvényesülésben”, hiszen egyértelmű, hogy kommunikációs szerepek sokféleségéről beszélhetünk, melyet a nyelv a társadalomban betölt.

Következésképpen a tannyelv szerepe sem egyszerűsíthető le arra az aspektusra, hogy a gyermek egyik vagy másik nyelven elsajátítja az amúgy objektív ismereteket, szakregisztereket, nyelvi fordulatokat. Világos, hogy a tannyelvi szocializáció szerepe ennél jóval összetettebb, szerteágazó kulturális és szimbolikus elemeket is magába foglal, ezáltal nyelvhasználati habitusokat is formál, melyek a későbbiekben meghatározzák az egyén nyelvi választásainak, nyelvi viselkedésének fő referenciáit.

4. Összefoglalás

■ Tanulmányunkban a kisebbségi társadalomszerkezetnek az államnyelv ismeretével, az iskola tannyelvével, valamint a munkahelyi nyelvhasználattal kapcsolatos vonzatait elemeztük.

A bemutatott adatok alapján megállapíthatjuk: a „tanuljon románul a gyermek, hogy jobban érvényesülhessen” toposza, bár bizonyos mértékig igazoltnak mondható, hosszabb távon egy diglossziás jövőképet vetít előre a romániai magyarság számára, mely, mint láttuk, az iskolaválasztási modell átörökítése, valamint a munkahelyi nyelvhasználat „természetes” államnyelvi dominanciája révén lesz önjáróvá, és amely ily módon az anyanyelv alacsonyabb presztízsét éppen a magyarok körében termeli újra.

Attól kezdve, hogy a munka nyelve az államnyelv, a diglosszia normává válásának folyamata természetes is, hiszen a szaknyelvet, a valamihez való hozzáértés nyelvét a kisebbség *átadta* az államnyelvnek.

A szóban forgó toposz ugyanakkor az államnyelvismeret fontosságára téve a hangsúlyt, valójában *elfedi* a mobilitásnak a többségi képzési struktúrán keresztül érvényesülő mechanizmusait, nevezetesen, hogy milyen lehetőségeket/szakokat kínál a képzési rendszer a többség nyelvén, eltérően a kisebbségitől. Így az elemzés tükrében a „tanuljon románul...” a társadalmi egyenlőtlenségek egyik igen figyelemre méltó diszkurzív dimenziója.

Mindazonáltal a vázolt összefüggések az erdélyi magyarság oktatásügyének régi/új problémáit helyezik ismételtén a figyelem fókuszába: a román nyelv oktatásának a kérdését a magyar iskolákban, a magyar nyelvű versenyképes szakoktatás kérdését, valamint a magyar nyelvű felsőoktatás (féloldalas) szerkezetének problémáját.

Végezetül: a „tanuljon románul...” toposza eltereli a figyelmet a nyelvhasználat dinamikájáról is. Innen közelítve a vizsgált témakörhöz pedig a nyelvi megnyilvánulásokat cselekvésekként is definiálhatjuk, olyan értelemben, hogy azáltal, hogy valaki választja és használja egyik vagy másik nyelvet, *tesz* is annak társadalmi presztízséért.

Felhasznált irodalom

A. GERGELY András

2001. Kisebbség a gazdaságban és a privatizációs folyamatban. In: SISÁK Gábor (szerk.): *Nemzeti és etnikai kisebbségek Magyarországon a XX. század végén*. Osiris MTA Kisebbségkutató Műhely, Budapest, 174–194.

ARA KOVÁCS Attila et al.

1988. Jelentés a romániai magyar kisebbség helyzetéről. In: BAJOMI Iván et al. (szerk.): *Jelentések a határon túli magyar kisebbségek helyzetéről*. Medvetánc füzetek, Budapest.

CSATA István – KISS Tamás

2007. *Népesedési perspektívák*. Kolozsvár, Kriterion.

EYAL, Gyl – SZELÉNYI Iván – TOWNSLEY, Eleanor

1998. *Making Capitalism Without Capitalists: The New Ruling Elites in Eastern Europe*. London – New York.

GRIN, François

1999. Economics. In: FISHMAN, Joshua, A. (ed.): *Handbook of Language and Ethnic Identity*. Oxford University Press, 9–23.

HORVÁTH István

2001. A romániai magyarok kétnyelvűsége: nyelvismeret, nyelvhasználat, nyelvi dominancia. *Erdélyi Társadalom*, 3. évf. 1. sz., 171–198.

HORVÁTH István

2002. Az erdélyi magyar fiatalok Magyarország irányú tanulási migrációja. *Erdélyi Társadalom*, 2. évf. 2. sz., 59–84.

KERTESI Gábor – KÖLLŐ János

2006. Felsőoktatási expanzió, „diplomás” munkanélküliség és a diplomák piaci értéke. *Közgazdasági Szemle* LIII. évf., 2006. március, 201–225.

KISS Tamás

2002. A népességfogyás kontextusa. Válasz Varga E. Árpád vitaindító tanulmányára. *Magyar Kisebbség* 2002/4., 36–58.

KOVÁCS B. András

1996. *Szabályos kivétel. A romániai magyar oktatásügy regénye, 1918, 1944–1948, 1996.* Kriterion, Bukarest–Kolozsvár.

LIVEZEANU, Irina

1995. *Cultural politics in Greater Romania; Regionalism, National Building and Ethnic Struggle, 1918–1930.* Cornell University Press, London.

PÁLFY Zoltán

2002. Nemzetállam és felsőoktatási piac. Adatok a kolozsvári egyetem diákságának etnikai és társadalmi összetételéről a két világháború között. *Erdélyi Társadalom* 2. évf. 2. sz., 151–180.

PÉNTEK János

1996. Nyelv és szórvány. In: BODÓ Barna (szerk.): *Jelen és jövő a szórványkutatásban.* Temesvár, 24–34.

PÉNTEK János

2001. Aszimmetria-tényezők a közösségi kétnyelvűségben. In: uő: *A nyelv ritkuló légköre.* Komp-Press, Kolozsvár, 170–180.

PAPP Z. Attila

2008. Átmenetben: a romániai magyarok társadalmi pozícióinak alakulása 1992–2002 között. *Regio* 2008/4. 155–230.

SORBÁN Angella – DOBOS Ferenc

1997. Szociológiai felmérés a határon túl élő magyar közösségek körében az asszimiláció folyamatairól. Erdély. Iskolaválasztás és anyanyelvhasználat. *Magyar Kisebbség* 1997/3–4. 293–323.

SORBÁN Angella

2000. Tanuljon románul a gyermek, hogy jobban érvényesülhessen. *Magyar Kisebbség* 2000/1. 167–180.

SORBÁN Angella – NAGY Kata

2001. Hazajöttem Magyarországról... In: BODÓ Barna (szerk.): *Romániai Magyar Évkönyv 2001.* Polis Könyvkiadó, Kolozsvár, 59–78.

SORBÁN Angella – NAGY Kata

2003. Munkaerő-piaci helyzetkép Kolozs megyéről. In: FÁBRI István (szerk.): *Kisebbségi lét és érvényesülés. A magyar lakosság munkaerő-piaci kihívásai a Kárpát-medencében.* Budapest, 135–179.

SORBÁN Angella

2008. Kétnyelvűség és munkaerőpiac. In: BODÓ Barna (szerk.): *Romániai Magyar Évkönyv 2007–2008.* Marineasa Kiadó, Temesvár, 201–224.

SORBÁN Angella

A kétnyelvűség szociológiai aspektusai az oktatásban és a munkaerőpiacon. PhD-értekezés. Babeş-Bolyai Tudományegyetem, Magyar és Általános Nyelvészeti Tanszék, Hungarológiai Stúdiumok Doktori Iskola, 2011

VARGA E. Árpád

1998. Városodás, vándorlás, nemzetiség. Adatok és szempontok az erdélyi városi térségek etnikai arculatváltásának vizsgálatához. *Fejezetek a jelenkori Erdély népesedéstörténetéből.* Budapest, Püski, 180–217. <http://www.kia.hu/konyvtar/erdely/varos.htm>

VERES Valér

2007. *Az erdélyi magyarok demográfiai képe az ezredforduló után a 2002-es romániai népszámlálás tükrében.* Max Weber Társadalomkutató Alapítvány, Kolozsvár.

VERES Valér

2003. A társadalmi struktúra etnikai sajátosságai a poszt szocialista Erdélyben. *Erdélyi Társadalom* 2003/1, 87–111.

VERES Valér

2004. Foglalkoztatottság és foglalkozásszerkezet Romániában 2002-ben. *WEB* 2004/1. 41–48.

VERES Valér

2007. *Az erdélyi magyarok demográfiai képe az ezredforduló után, a 2002-es népszámlálási adatok tükrében.* Max Weber Társadalomkutató Alapítvány, Kolozsvár.

WILLIAMS, Glyn

2005. *Sustaining Language Diversity in Europe. Evidence from the Euromosaic Project.* Palgrave Macmillan.

VINCZE Gábor

1999. *Illúziók és csalódások. Fejezetek a romániai magyarság második világháború utáni történetéből.* Státus Könyvkiadó, Csíkszereda.

DESPRE INSTITUTUL PENTRU STUDIAREA PROBLEMELOR MINORITĂȚILOR NAȚIONALE

ABOUT THE ROMANIAN INSTITUTE FOR RESEARCH ON NATIONAL MINORITIES

A NEMZETI KISEBBSÉGKUTATÓ INTÉZETRŐL

INSTITUTUL PENTRU STUDIAREA PROBLEMELOR MINORITĂȚILOR NAȚIONALE (ISPMN) funcționează ca instituție publică și ca personalitate juridică în subordinea Guvernului și în coordonarea Departamentului pentru Relații Interetnice. Sediul Institutului este în municipiul Cluj-Napoca.

■ Scop și activități de bază

Studierea și cercetarea inter- și pluridisciplinară a păstrării, dezvoltării și exprimării identității etnice, studierea aspectelor sociologice, istorice, culturale, lingvistice, religioase sau de altă natură ale minorităților naționale și ale altor comunități etnice din România.

■ Direcții principale de cercetare

Schimbare de abordare în România, în domeniul politicilor față de minoritățile naționale: analiza politico-instituțională a istoriei recente;
Dinamica etno-demografică a minorităților din România;
Revitalizare etnică sau asimilare? Identități în tranziție, analiza transformărilor identitare la minoritățile etnice din România;
Analiza rolului jucat de etnicitate în dinamica stratificării sociale din România;
Patrimoniul cultural instituțional al minorităților din România;
Patternuri ale segregării etnice;
Bilingvismul: modalități de producere, atitudini și politici publice;
Noi imigranți în România: modele de încorporare și integrare.

The ROMANIAN INSTITUTE FOR RESEARCH ON NATIONAL MINORITIES (RIRNM) is a legally constituted public entity under the authority of the Romanian Government. It is based in Cluj-Napoca.

■ Aim

The inter- and multidisciplinary study and research of the preservation, development and expression of ethnic identity, as well as social, historic, cultural, linguistic, religious or other aspects of national minorities and of other ethnic communities in Romania.

■ Major research areas

Changing policies regarding national minorities in Romania: political and institutional analyses of recent history;
Ethno-demographic dynamics of minorities in Romania;
Identities in transition – ethnic enlivening or assimilation? (analysis of transformations in the identity of national minorities from Romania);
Analysis of the role of ethnicity in the social stratification dynamics in Romania;
The institutional cultural heritage of minorities in Romania;
Ethnic segregation patterns;
Bilingualism: ways of generating bilingualism, public attitudes and policies;
Recent immigrants to Romania: patterns of social and economic integration.

A kolozsvári székhelyű, jogi személyként működő NEMZETI KISEBBSÉGKUTATÓ INTÉZET (NKI) a Román Kormány hatáskörébe tartozó közintézmény.

■ Célok

A romániai nemzeti kisebbségek és más etnikai közösségek etnikai identitásmegőrzésének, -változásainak, -kifejeződésének, valamint ezek szociológiai, történelmi, kulturális, nyelvészeti, vallásos és más jellegű aspektusainak kutatása, tanulmányozása.

■ Főbb kutatási irányvonalak

A romániai kisebbségpolitikában történő változások elemzése: jelenkortörténetre vonatkozó intézménypolitikai elemzések;

A romániai kisebbségek népességdemográfiai jellemzői;

Átmeneti identitások – etnikai revitalizálás vagy asszimiláció? (a romániai kisebbségek identitásában végbemenő változások elemzése);

Az etnicitás szerepe a társadalmi rétegződésben;

A romániai nemzeti kisebbségek kulturális öröksége;

Az etnikai szegregáció modelljei;

A kétnyelvűség módozatai, az ehhez kapcsolódó attitűdök és közpolitikák;

Új bevándorlók Romániában: társadalmi és gazdasági beilleszkedési modellek.

A apărut/Previous issue/Megjelent:

■ Nr. 1

Kiss Tamás – Csata István: *Evoluția populației maghiare din România. Rezultate și probleme metodologice. Evolution of the Hungarian Population from Romania. Results and Methodological Problems*

■ Nr. 2

Veres Valér: *Analiza comparată a identității minorităților maghiare din Bazinul Carpatic. A Kárpát-medencei magyarok nemzeti identitásának összehasonlító elemzése*

■ Nr. 3

Fosztó László: *Bibliografie cu studiile și reprezentările despre romii din România – cu accentul pe perioada 1990–2007*

■ Nr. 4

Remus Gabriel Anghel: *Migrația și problemele ei: perspectiva transnațională ca o nouă modalitate de analiză a etnicității și schimbării sociale în România*

■ Nr. 5

Székely István Gergő: *Soluții instituționale speciale pentru reprezentarea parlamentară a minorităților naționale*

■ Nr. 6

Toma Stefánia: *Roma/Gypsies and Education in a Multiethnic Community in Romania*

■ Nr. 7

Marjoke Oosterom: *Raising your Voice: Interaction Processes between Roma and Local Authorities in Rural Romania*

■ Nr. 8

Horváth István: *Elemzések a romániai magyarok kétnyelvűségéről*

■ Nr. 9

Rudolf Gräf: *Palatele țigănești. Arhitectură și cultură*

■ Nr. 10

Tódor Erika Mária: *Analytical aspects of institutional bilingualism. Reperle analitice ale bilingvismului instituțional*

■ Nr. 11

Székely István Gergő: *The representation of national minorities in the local councils – an evaluation of Romanian electoral legislation in light of the results of the 2004 and 2008 local elections. Reprezentarea minorităților naționale la nivel local – O evaluare a legislației electorale românești pe baza rezultatelor alegerilor locale din 2004 și 2008*

■ Nr. 12

Kiss Tamás – Barna Gergő – Sólyom Zsuzsa: *Erdélyi magyar fiatalok 2008. Közvélemény-kutatás az erdélyi magyar fiatalok társadalmi helyzetéről és elvárásairól. Összehasonlító gyorsjelentés. Tinerii maghiari din Transilvania 2008. Anchetă sociologică despre starea socială și așteptările tinerilor maghiari din Transilvania. Dimensiuni comparative*

■ Nr. 13

Yaron Matras: *Viitorul limbii Romani: către o politică a pluralismului lingvistic*

■ Nr. 14

Sorin Gog: *Cemeteries and dying in a multi-religious and multi-ethnic village of the Danube Delta*

■ Nr. 15

Irina Culic: *Dual Citizenship Policies in Central and Eastern Europe*

■ Nr. 16

Mohácsek Magdolna: *Analiza finanțării alocate organizațiilor minorităților naționale*

■ Nr. 17

Gidó Attila: *On Transylvanian Jews. An Outline of a Common History*

■ Nr. 18

Kozák Gyula: *Muslims in Romania: Integration Models, Categorization and Social Distance*

■ Nr. 19

Iulia Hossu: *Strategii de supraviețuire într-o comunitate de romi. Studiu de caz. Comunitatea „Digu-lui”, Orăștie, județul Hunedoara*

■ Nr. 20

Székely István Gergő: *Reprezentarea politică a minorităților naționale în România. The political representation of national minorities in Romania*

■ Nr. 21

Peti Lehel: *Câteva elemente ale schimbării perspectivei religioase: secularizarea, transnaționalismul și adoptarea sectelor în satele de ceangăi din Moldova. Transnational Ways of Life, Secularization and Sects. Interpreting Novel Religious Phenomena of the Moldavian Csángó Villages*

■ Nr. 22

Sergiu Constantin: *Tirolul de Sud – un model de autonomie și conviețuire?*

- Nr. 23
Jakab Albert Zsolt: *Organizarea memoriei colective în Cluj-Napoca după 1989*
The Organization of Collective Memory by Romanians and Hungarians in Cluj-Napoca after 1989
- Nr. 24
Peti Lehel: *Apariția Fecioarei Maria de la Seuca – în contextul interferențelor religioase și etnice*
The Marian Apparition from Seuca/Szőkefalva in the Context of Religious and Ethnical Interferences
- Nr. 25
Köncei Csongor: *De la Kodoba la Codoba. Despre schimbarea identității etnice secundare într-o familie de muzicanți romi dintr-un sat din Câmpia Transilvaniei*
Hogyan lett a Kodobákból Codoba? „Másodlagos” identitásváltások egy mezőségi cigánymuzsikus családnál
- Nr. 26
Marius Lazăr: *Semantică socială și etnicitate. O tipologie a modurilor identitare discursive în România*
- Nr. 27
Horváth István (coord.) – Veress Ilka – Vitos Katalin: *Közigazgatási nyelvhasználat Hargita megyében az önkormányzati és a központi kormányzat megvesztintű intézményeiben*
Utilizarea limbii maghiare în administrația publică locală și în instituțiile deconcentrate din județul Harghita
- Nr. 28
Sarău Gheorghe: *Bibliografie selectivă privind rromii (1990-2009)*
- Nr. 29
Livia Popescu, Cristina Raț, Adina Rebeleanu: *„Nu se face discriminare!”...doar accesul este inegal. Dificultăți în utilizarea serviciilor de sănătate de către populația romă din România/ „No discrimination!” Just unequal access... Barriers in the use of health-care services among the Romanian Roma*
- Nr. 30
Kiss Tamás – Veress Ilka: *Minorități din România: dinamici demografice și identitare*
- Nr. 31
Sólyom Zsuzsa: *Ancheta sociologică – Coeziune socială și climat interetnic în România, octombrie – noiembrie 2008*
- Nr. 32
Köncei Csongor: *Művészeti szakoktatás avagy műkedvelő hagyományörzés? Helyzetkép a romániai magyar iskolai néptáncoktatásról*
- Nr. 33
Veress Ilka: *Strategiile de reproducere culturală ale minorității armenie din România*
- Nr. 34
Kiss Dénes: *Sistemul instituțional al minorităților etnice din România*
- Nr. 35
Gidó Attila – Sólyom Zsuzsa: *Kolozsvár, Nagykároly és Nagyvárad zsidó túlélői. A Zsidó Világkongresszus 1946-os észak-erdélyi felmérése*
The surviving Jewish inhabitants of Cluj, Carei and Oradea. The survey of the World Jewish Congress in 1946
- Nr. 36
Marin Timeea Elena: *„We are Gypsies, not Roma”. Ethnic Identity Constructions and Ethnic Stereotypes – an example from a Gypsy Community in Central Romania*
- Nr. 37
Kiss Dénes: *Romániai magyar nonprofit szervezetek – 2009–2010. A szervezetek adatbázisának bemutatása és a nonprofit szektor szociológiai elemzése*
- Nr. 38
Lazăr Andreea: *O cartografiere a concepțiilor „populare” despre apartenența națională în statele membre ale Uniunii Europene*
- Nr. 39
Gidó Attila: *School Market and the Educational Institutions in Transylvania, Partium and Banat between 1919 and 1948*
- Nr. 40
Horváth István: *Romania and Moldova, Migration mid-19th Century to Present, with Special Focus on Minorities Migration/Migrația din România și Republica Moldova de la mijlocul secolului XIX până în prezent, cu accent pe migrația minorităților*
- Nr. 41
Plainer Zsuzsa: *What to Give in Return? Suspicion in a Roma shantytown from Romania*